

ACTE ACADÈMIC PEL RECONeixEMENT DE LA UNITAT DE LA LLENGUA CATALANA

El dia 29 de maig de 1996 el president de l'Institut d'Estudis Catalans, Il·lm. Sr. Manuel Castellet, i el president de l'Institut Joan Lluís Vives, Excm. i Magfc. Sr. Joan Martí, organitzaren a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans un acte acadèmic sobre la unitat de la llengua catalana.

L'acte fou presidit pel president del Parlament de Catalunya, M. H. Sr. Joan Reventós. Ultra l'Excm. i Magfc. Sr. Joan Martí i l'Il·lm. Sr. Manuel Castellet, hi intervingueren el Prof. Giuseppe Tavani, catedràtic de la Universitat de La Sapienza, de Roma, i el Prof. José Antonio Pascual, catedràtic de la Universitat de Salamanca.

L'acte va concloure amb la signatura d'un document pel president de l'IEC, pel president de l'Institut Joan Lluís Vives i pels rectors de les universitats del Principat, del País Valencià i de les Illes Balears.

Reproduïm a continuació les intervencions i el document esmentats.

Parlament de l'Excm. i Magfc. Sr. Joan Martí,
 president de l'Institut Joan Lluís Vives

L'objectiu que avui ens reuneix, i que tots els qui som aquí compartim, és manifestar la necessitat que, d'una vegada per sempre, es reconegui la unitat de la llengua catalana. Hi ha, tanmateix, raons específiques que justifiquen l'oportunitat d'aquest encontre. Després de les eleccions del dia 3 de març, la situació a l'Estat espanyol ha experimentat un canvi transcendental; no seria responsable menystenir la nova conjuntura per a reclamar, d'acord amb l'article 3 de la Constitució, la fi d'una política interessada, encaminada a dividir i, fins i tot, a enfrontar ciutadans i ciutadanes que, des d'un punt de vista filològic i científic, parlem un mateix idioma.

El president de l'Institut d'Estudis Catalans i jo mateix, com a president de l'Institut Joan Lluís Vives, adreçarem sengles cartes al que aleshores era encara candidat a president del Govern de l'Estat espanyol. Sense haver-ho previst, ambdós coincidíem en la nostra petició: que, atesa la seva actitud favorable envers la llengua catalana, manifestada explícitament amb insistència a través dels mitjans de comunicació, acceptés d'incloure, entre els diferents temes objecte de negociació amb el president de la Generalitat de Catalunya, el definitiu reconeixement de la seva unitat en totes les comunitats en les quals es parla. Cal remarcar que la sol·licitud havia sorgit de dues institucions —l'una amb seu a Barcelona i l'altra amb seu a Castelló—, l'àmbit d'actuació de les quals s'estén justament a totes les comunitats de parla catalana.

La coincidència en la iniciativa és una manifestació més que allò que reivindicuem és objectivament preocupant. Pel que fa a l'Institut Joan Lluís Vives, voldria aprofitar l'avinentesa per a recordar la seva gènesi i els seus objectius: la realitat que el càrrec de rector de pràcticament totes les universitats de les terres de llengua catalana, l'exercim persones compromeses amb la identitat historicolingüística i cultural dels nostres orígens, possibilitat que el 28 d'octubre de 1994, a Morella, totes les universitats de Catalunya i el País Valencià —amb l'excepció de la Universitat Politècnica de València—, la Universitat de les Illes Balears i la Universitat de Perpinyà acordéssim constituir l'Institut Joan Lluís Vives per tal de potenciar les relacions entre nosaltres, a fi de crear un espai universitari que permeti coordinar la docència, la recerca i les activitats culturals i potenciar la utilització i la normalització de la llengua pròpia.

Però aquelles dues cartes —i reprenc el fil inicial— quedaren sense resposta, i tampoc consta que el tema fos inclòs de manera explícita en els acords per a fer possible la investidura del senyor José M. Aznar com a president de l'Estat espanyol. Nogensmenys, hom alimenta les esperances que hi hagi una acceptació tàcita de la sol·licitud formulada.

No obstant això, semblà que era necessari contestar a l'equívoc silenci del Govern de Madrid i fer una declaració formal per part nostra. Heus aquí el perquè de l'acte que ens reuneix, en el qual han acceptat participar també els professors Giuseppe Tavani, catedràtic de la Universitat de La Sapienza de Roma, i el professor José Antonio Pascual, catedràtic de la Universitat de Salamanca; la intervenció del professor Manuel Castellet, president de l'Institut d'Estudis Catalans i la lectura de la declaració sobre la unitat de

la llengua catalana, la necessitat d'una sola normativa lingüística, la coherència dels processos de normalització i la conveniència de prendre mesures legislatives adients, hi posaran punt final.

No és la primera vegada que, en afrontar el tema, es recorre al testimoniatge d'autoritats lingüístiques d'altres països per tal de defugir tota possible acusació de subjectivisme i xovinisme. Tenim present el *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana*, elaborat amb motiu del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Giuseppe Tavani, Philip D. Rasico, Max Wheeler, Joseph Gulsoy, José Antonio Pascual, Georg Kremnitz i Marie Claire Zimmermann i tractant amb l'argument des del punt de vista històric, fonètic, morfològic, lexicològic, social i de la poesia. Potser seria bo recordar, deu anys després, alguns dels postulats i de les conclusions a què arribaren en els seus treballs, conclusions ignorades per determinats grups socials i polítics que impedeixen una situació que manipulen, a fi d'eliminar o empetitir realitats culturals avalades per la història:

És ben sabut, o si més no s'hauria de saber, que la llengua autòctona que es parla a l'antic Principat de Catalunya, a la major part del antic Regne de València, a les Illes Balears, al llarg d'una franja d'Aragó localitzada vora el límit occidental del Principat de Catalunya, al Principat d'Andorra i al Rosselló (el departament dels Pirineus Orientals a França) és el mateix idioma: el català, el qual representa la totalitat col·lectiva de les seves varietats dialectals (Philip D. Rasico, Nashville, Tennessee, EUA.)

Creiem no haver hagut d'exagerar el grau d'uniformitat que manifesten els parlars catalans per tal de destacar uns fets importants i constitutius de la llengua en el camp de la morfologia. La unitat de la llengua catalana no es demostra negant les diferències entre els seus parlars, [...]. Però cal reconèixer que aquestes diferències sorgeixen d'un sòlid tronc comú, una manera pròpia de construir paraules, que resta forta en tots els territoris de la llengua. (Max W. Wheeler, Universitat de Liverpool.)

La nostra anàlisi del lèxic dels passatges reproduïts del mallorquí Ramon Llull, del gironí Francesc Eiximenis i del valencià sant Vicent Ferrer ha demostrat que la gran majoria dels mots que hi apareixen, siguin de caràcter general o d'un camp semàntic específic, són d'ús general avui en totes les zones de la llengua, en la mateixa forma (llevat d'algunes variacions fonètiques insignificants) i en el mateix sentit o en un sentit modern. Ve a confirmar, doncs, la nostra afirmació que el lèxic de l'idioma ha mantingut la unitat originària en gran mesura. (Joseph Gulsoy, Universitat de Toronto, Canadà.)

Fins aquí algunes citacions. No repetiré ara, perquè són prou conegudes, les definicions del *Diccionario* de la Real Academia Española, corresponent als termes: *català*, *valencià* i *mallorquí*.

Certament, testimoniades com aquests haurien de ser suficients, però endemés, hom no pot oblidar la realitat quotidiana milions d'emissors i de receptors es comuniquen diàriament en un mateix codi intel·ligible per a uns i altres des de Salses a Guardamar de Segura i de Fraga a Maó i l'Alguer.

Fins quan, doncs, haurem de continuar esmerçant els nostres esforços perquè se'ns reconegui *de iure* el que és, sense cap mena de dubte, un fet evident? Fins quan ens haurem d'aplegar en actes d'aquesta naturalesa i haurem de fer declaracions irritants per la seva obvietat? Fins quan la nostra llengua haurà de ser periòdicament instrumentalitzada amb finalitats il·legítimes? Fins quan determinats grups indiferents a la ciència i a la història podran impunement maldar per anihilar la consciència col·lectiva d'una única llengua i emfasitzar unes mínimes diferències fonètiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques per a fomentar una artificiosa independència lingüística?

Cal posar fi a aquests intents de fragmentació i enfortir més que mai la unitat del nostre idioma, tot i reconèixer l'existència d'una diversitat arrelada en factors històrics remots i elements socioculturals,

davant l'amenaça progressiva de llengües fortes i poderoses en el context d'una Europa unida de tres-cents milions de parlants.

Cal evitar que un mateix codi lingüístic, destinat a facilitar la comunicació entre parlants, pugui ésser manipulat sense cap tipus d'escrúpol fins a convertir-lo en un mitjà d'incomunicació, distanciament i divisió entre els pobles. Cal dir «no», als interessats intents de ruptura de la unitat lingüística sota pretext d'absurds afanys d'unitat separatista o de dissimulats desigs de domini d'uns sobre els altres.

Cal que manifestem, sense embuts i amb força —la força de la veritat—, la unitat de la llengua que es parla a Catalunya, al País Valencià, a les Illes Balears, a Andorra, a la Catalunya del Nord, a la Franja de Ponent i a l'Alguer. I, que aquesta unitat tingui, per part del Govern espanyol i de les comunitats autònomes implicades, el just reconeixement jurídic.

La cohesió d'un sistema lingüístic no depèn de res més que no sigui la coincidència dels parlars en tots els nivells de la llengua, i això està per damunt d'estratègies sospitoses. Les denominacions com *valencià*, *mallorquí*, *rossellonès*, etc., referides a parlars regionals, són arreu legítimes i no desvirtuen la unitat essencial de l'idioma. Tenim l'esperança que cessin la ignorància i les manipulacions empeses sovint per la intolerància que pretén fer esclatxes en una especial solidaritat lingüística, històrica i cultural.

Parlament de Giuseppe Tavani,
catedràtic de la Universitat de La Sapienza, de Roma

A propòsit de la unitat lingüística catalana

La meua aportació al debat sobre la unitat lingüística catalana és forçadament limitada en els seus objectius i en la seva articulació: el que jo em proposo fer, aquí i avui, no pot ésser més exposar —sintèticament i aproximativa— les opinions que un filòleg estranger, especialment interessat en el fet català, s'ha anat formant al llarg dels anys¹ en relació amb un problema l'abast del qual, és sense dubte —en bona part— específicament lingüístic, i que tanmateix presenta també implicacions altament culturals, sobretot socioculturals, que criden l'atenció i que mereixen una consideració no menys sol·lícita.

Abans de tot, crec que la primera reacció de qualsevol romanista amb experiència d'estudi i d'investigació en els dominis neolatins, des de l'edat mitjana fins avui, en afrontar la qüestió de la unitat lingüística catalana és, francament, de sorpresa. I si em permeteu, encara més sorprenent ens sembla als italians que hom discuteixi l'oportunitat de tractar les varietats regionals del català com a llengües diferents; per a nosaltres, que científicament —des d'un punt de vista lingüístic— no tenim realment altre remei que classificar el sard i el friülà com a sistemes lingüístics independents de l'italià, i que tanmateix —tot i apreciar-ne les diferències estructurals— considerem aquestes dues àrees com a sectors integrats del conjunt cultural italià, no deixa de resultar estrany —repeteixo, des d'un punt de vista estrictament lingüístic— que hom pugui considerar, per exemple, el valencià o el mallorquí com a llengües diferents del català central. De fora estant, no resulta prou clar en què consisteix la diferència: un estranger que tingui experiència dels Països Catalans, que els hagi recorregut —per dir-ho amb les paraules del poeta— de Salses a Guardamar, no s'adona d'aquesta diversitat. Almenys pel que fa a la facilitat de comunicació i de relació personal. Pot semblar un acudit, però no ho és, que jo personalment trobés dificultats més grans a comunicar-me amb els meus conciutadans sicilians o piemontesos de cultura mitjana que no pas amb els meus interlocutors de la mateixa condició sociocultural de l'Empordà o de la Ribera Baixa.

Si em puc prendre la llibertat de fer una breu divagació personal, voldria esmentar el cas d'un pescador de Moraira, un home gran, que em va fer participar —amb la divertida intervenció de la meua dona— en una subhasta al mercat del peix. Després de la vertiginosa funció, vam xerrar llargament sobre les modalitats de la adjudicació de les diferents partides, dels costums locals dels pescadors i d'altres temes. A la fi de la conversa, l'home em va dir quelcom respecte a les dificultats de comunicació entre ell, que parlava un dialecte valencià, i jo que era —en la seva opinió— un persona de cultura, i que

1. Sobre la unitat de la llengua catalana, ja he tingut l'avinentsa d'intervenir en dues ocasions: en el *Llibre blanc sobre la unitat de la llengua catalana* del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Barcelona, Editorial Barcino, 1989 («Història de la Llengua», p. 9-85), i en l'edició revisada, ampliada i actualitzada d'aquella contribució publicada com a volum autònom amb el títol *Breu història de la llengua catalana*, Barcelona, Edicions 62, «Els Llibres de l'Escorpí, Idees», núm., 82).

pel meu costat havia emprat tota l'estona el català estàndard, l'únic que tinc la presumpció de conèixer una mica. I quan li vaig objectar que, malgrat això que ell deia, ens havíem entès perfectament durant una hora i més, va restar estupefacte: no s'havia adonat que entre ell i un estranger que parlava la llengua dels llibres hi havia hagut comunicació, i d'una manera tan senzilla.

Això no vol dir, al meu entendre, que entre la parla espontània d'un pescador de la Ribera Baixa i el català oficial no hi hagi diferències. Però aquestes diferències crec que són aviat socioculturals, i de vegades psicològiques, que no pas lingüístiques, en el sentit que això que fa la diferència no és tant la diversitat de les estructures fonològiques, morfològiques o sintàctiques com el punt de vista des del qual el locutor es posa davant del seu idioma. En el cas del pescador de Moraira, el convenciment que la modalitat expressiva que ell emprava havia de resultar incomprendible a un de fora va manifestar-se només en el moment en què el col·loqui va assumir una connotació menys discursiva, és a dir, quan li vaig comunicar que jo era italià i que m'interessava pel fet català; fou en aquell moment que l'home em va declarar que ell no l'entenia, el català, i que un estranger com ara el seu interlocutor de feia poc no podia entendre el seu valencià dialectal. A les meves objeccions no va respondre: el mecanisme autorepressiu havia entrat en funció, i no li permetia de reconèixer la realitat de les coses.

És clar que aquesta no és més que una anècdota, i no vol ésser més que una anècdota. Però jo crec que en l'actitud de refús de la unitat lingüística catalana per part dels estaments menys cultes de la població valenciana, hi té un paper important la sensació que la parla que fan servir cada dia és massa rústega per a poder aspirar a ésser considerada part integrant d'un conjunt culturalment qualificat. I pel que fa als altres estaments, entren en joc també dues actituds contradictòries: d'una banda, el convenciment —que crec molt arrelat— que l'idioma local no podria mai gaudir d'un crèdit comparable al prestigi internacional (polític, científic, cultural, etc.) d'una llengua de gran difusió com ara el castellà, i que per tant no val la pena de conrear-lo per restituir-lo a la dignitat d'una expressió de cultura; d'altra banda, un sentiment d'orgull i de frustració alhora en relació amb la Catalunya pròpia: orgull d'una tradició cultural antiga, productora de monuments literaris no menys dignes de reputació que els de qualsevol altra àrea europea, i frustració provocada per una condició actual que hom suposa d'inferioritat, sempre en relació amb la Catalunya pròpia.

Es tracta, evidentment, d'una situació molt més complexa que la representada pel cas del sard i del friülà, idiomes que no pertanyen lingüísticament a l'àrea italiana i que tanmateix han participat i participen plenament en el debat cultural italià. Molt més complexa també en relació amb altres àrees del meu país, lingüísticament italianes, on hi ha hagut experiències culturals diferents de la toscanoflorentina. La Sicília dels segle XIII, per exemple, ha conreat una literatura de gran prestigi i el sicilià «if-lustre» dels poetes de la cort de Frederic II va tenir la possibilitat d'esdevenir la llengua de la literatura i de la cultura italianes; el venecià fou llengua d'una cultura i d'un estat sobirà des del XIV al XVIII. I nogensmenys, el sicilià i el venecià han desaparegut absorbits per una modalitat lingüística anòmala en el context peninsular, i que, però, va manifestar una força d'atracció més gran que les altres. Això gràcies, sobretot, al prestigi de Dante, de Boccaccio i sobretot de Petrarca, i dels conreadors i imitadors de la seva poesia. De manera que es pot dir que l'italià, inexistent com a llengua generalitzada de comunicació fins als anys cinquanta d'aquest segle, va néixer i va sobreviure com a llengua de cultura coneguda només per una elit, sense incidir mínimament en els mecanismes de la comunicació.

El cas del català és diferent en alguns aspectes, i anàleg en d'altres. «Anàleg» en el sentit que va ésser llengua d'una cort i d'una administració com en el cas sicilià i del venecià, però amb un abast i una projecció molt més grans, a causa de la Reconquesta i de l'expansió mediterrània; «diferent» en el sentit que va manifestar un poder d'atracció cultural comparable al del toscà, afegint-hi però una capacitat de coa-

gulació política que cap de les àrees italianes va manifestar mai. Una capacitat de coagulació política que, tanmateix, es veu limitada al final del segle XV només a una porció reduïda del territori de l'antiga confederació, i que al segle XVIII serà enterament anul·lada per l'antagonisme despòtic del castellà. La pèrdua d'aquesta capacitat d'atracció, i la paral·lela i en part precedent crisi d'identitat determinada per la fragmentació política, administrativa i cultural de l'Estat català, va produir una reacció les arrels de la qual es poden esbrinar en la rivalitat econòmica i cultural entre València i Barcelona. En efecte, el segle XV em sembla dominat per una mena de complex d'inferioritat dels valencians en relació amb el cap i casal de Catalunya, i per un complex similar però més complicat, de superioritat i d'inferioritat alhora, de Barcelona, que després del Compromís de Casp, i malgrat els seus esforços de recuperació, es veu progressivament privada de l'antiga funció de capital de l'Estat i de residència de la cort, fins a reduir-se al rang d'una ciutat, encara molt important des del punt de vista econòmic, social i cultural, però jeràrquicament inferior a València, que, al contrari, esdevé seu d'una cort vicereial, amb tots el avantatges que en deriven pel que avui es diria la qualitat de la imatge.

No crec que sigui massa arriscat atribuir a aquesta rivalitat i als complexos subjacents que la provoquen el fet que els valencians hagin volgut diferenciar-se lingüísticament dels altres catalans anomenant «valencià» llur llengua i enfrontant —des d'Antoni Canals— «nostra volguda llengua valenciana» a la «llengua catalana» del Principat i de les Illes. De fet, vist des de fora, entre les dues modalitats, no es manifesten variants estructurals que justifiquin l'ús d'un nom divers, ni des d'un punt de vista diacrònic ni en el pla sincrònic. Històricament parlant, si d'una banda topem amb la distinció d'Antoni Canals —que d'entrada es revela purament nominalista i una mica enigmàtica, puix que els seus texts no presenten cap particularisme lèxic, morfològic o sintàctic que els diferenciï d'escrits contemporanis procedents de qualsevol altre lloc del domini lingüístic, com va afirmar rotundament Joan Fuster—² o ens surt al pas l'anomenat «estil de valenciana prosa» —que no és res més que una varietat estilística retòricament molt connotada—, d'altra banda disposem del testimoniatge inequívoc de Ramon Muntaner, que podríem definir un comparatista *ante litteram*, quan ens posa al corrent de la seva experiència de viatger dient que «d'un llenguatge solament, de negunes gents no són tantes com catalans», perquè en els altres països —Castella, França, Anglaterra, Alemanya, Itàlia i l'Imperi bizantí— hi ha moltes províncies «qui cadun parla son llenguatge» i aquests llenguatges «són així departits», com el català de l'aragonès; és a dir, que a l'interior de la Confederació hi ha oposició lingüística entre el català i l'aragonès, com n'hi ha entre els parlars emprats a Itàlia, a França, etc., mes que el «bell catalanesc» és una llengua única i unitària.³

Es podria objectar que al segle XIV el repoblament del Regne de València era massa recent i encara massa reduït perquè es poguessin manifestar desviacions lingüístiques d'un cert relleu respecte a l'ús del Principat; i tanmateix els repobladors procedien de diferents àrees del domini, i aportaven modalitats de l'idioma més o menys caracteritzades per peculiaritats pròpies, mes que evidentment no bastaven a perjudicar la unitat del conjunt, almenys als ulls de Muntaner. És també possible que l'entusiasme del cronista li hagi ofuscat la capacitat de copsar les diferències, que la puixança de les seves afirmacions li fos parcialment suggerida pel desig de subratllar la diversitat entre el català i les altres llengües, especial-

2. Veg. J. FUSTER «Llengua i Literatura», a *Obres completes, I, Llengua, literatura, història: La relació cultura societat en les èpoques medieval i moderna*. Barcelona, Edicions 62, 1968, p. 376-390 (377), i, del mateix autor, l'article *valencià* LING a la *Gran enciclopèdia catalana*.

3. Ramon MUNTANER, *Crònica*, cap. 29, p. 691 (*Les quatre grans cròniques*, 2a ed., revisió del text, pròleg i notes per Ferran Soldevila, Barcelona, Editorial Selecta, 1983, p. 69).

ment el castellà, i també que hi hagués qui no compartia la seva opinió; les paraules finals de l'apartat ho deixen entreveure, quan conclou «E així jo us he dita cosa dels catalans que és vera veritat. E seran molts qui se'n meravellaran e ho tendran en falla, però què es vullen se'n diguen, que així és la veritat».⁴ I tanmateix, crec que, tot ben considerat, el testimoniatge de Muntaner és important, sobretot per les referències que fa a la situació d'altres àrees lingüístiques, de les quals coneixem molt bé el fragmentarisme idiomàtic: un fragmentarisme incomparablement més accentuat que l'eventual diversificació regional de les parles catalanes.

Això ens porta novament a la situació d'avui. És innegable que a l'interior de l'espai català hi ha una certa varietat de solucions fonètiques, morfològiques i sobretot lèxiques. Una varietat històricament motivada per raons de substrat, de context ambiental, de vicissituds econòmiques, de tradicions culturals.⁵ Una varietat determinada també per situacions socials diferents i fins i tot divergents que, tanmateix, no han tingut cap conseqüència negativa sobre la unitat estructural de la llengua, des d'un punt de vista sia científic sia pràctic. Però aquesta varietat, assumida en algunes àrees en funció antibarcelonina, ha estat utilitzada políticament per tal d'accentuar i dur a un punt crític les tendències centrífugues que ja s'havien manifestat en determinats períodes històrics, bé que contrastades per minories de científics i d'escriptors que, en tant que usuaris privilegiats de la llengua, tenien ben clars la inconsistència i el perill d'un separatisme, tant més injustificat i injustificable com més susceptible de minar la vitalitat i la subsistència mateixa de les varietats regionals, sobretot la valenciana, sobre la qual la pressió assimiladora del castellà —no contrarestada per una voluntat política sensible al fet lingüístic— constitueix una amenaça concreta i temible. La recuperació d'una llengua esdevinguda, per raons històriques, minoritària, és possible només si hi ha la determinació d'utilitzar tots els mitjans oferts per la legislació vigent, d'aprofitar totes les oportunitats, sovint amagades en els replecs de les diferents situacions ambientals, i sobretot si hi ha una voluntat política de recuperar-la, si hi ha —darrere la llengua periclitant— una comunitat fermament decidida a recuperar-la.

Tot això pot resultar més fàcilment assequible establint lligams materials, psicològics, socioculturals, amb les modalitats més fortes de la mateixa àrea o d'àrees lingüísticament contingües, i renunciant als particularismes regionals, als orgulls locals, a les reivindicacions de primogenitura. La unitat fonamental de la llengua catalana no és discutible, ni científicament, ni pràcticament: els arguments en contra arrelen només en el terreny d'algunes tradicions, socials i culturals, aprofitades pels adversaris d'aquesta unitat —que són també adversaris de la llengua—, a fi d'aprofundir el solc i afeblir els mecanismes de defensa de les varietats aïllades, disminuint-ne la capacitat d'elaborar els anticossos indispensables per a oposar-se a la pressió glotofàgica de les altres llengües.

Si el valencià o el mallorquí no són modalitats regionals d'una mateixa llengua, doncs què és l'alguerès? I quin futur podem esperar per a l'alguerès, aïllat dins d'un context doble i doblement hostil a la seva sobrevivència? Un futur en el qual variants molt més fortes, proveïdes d'un rerefons cultural i d'una tradició idiomàtica molt més important, es veuran condemnades, lentament però inexorablement, a desaparèixer? Si les comunitats dipositàries de les varietats en perill no estan disposades a unir llurs esforços i no adopten una política comuna de defensa de la llengua comuna, donant-li tot el prestigi necessari —perquè una llengua es nodreix sobretot de prestigi (polític, social, econòmic, cultural)—, la sort reservada a aquesta llengua està decidida.

4. *Ibid.*, p. 692.

5. Joan FUSTER, *op. cit.*, p. 378-390; Manuel SANCHIS GUARNER, *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Barcelona, Salvat Editores, 1980, p. 3-101, 128-135 i 221-222.

Per concloure: és inqüestionable que entre les diferents modalitats regionals de l'àrea lingüística catalana (català, valencià, mallorquí, menorquí, eivissenc, rossellonès, alguerès) hi ha una unitat fonamental, en el sentit que totes pertanyen al mateix sistema; és inqüestionable també que entre aquestes modalitats hi ha diferències (essencialment lèxiques, fonològiques i, en mesura més reduïda, morfosintàctiques) determinades per tradicions locals, i que tanmateix semblen variants marginals respecte a la unitat de fons —sobretot quan es confronten amb les fragmentacions molt més rellevants d'altres sistemes, dels quals hom no ha mai posat en dubte la unitat—; és inqüestionable, finalment, que el de la unitat de la llengua catalana sembla, vist des de fora, més aviat un fals problema que no pas un problema vertader.

Parlament de José Antonio Pascual,
catedràtic de la Universitat de Salamanca

La unidad del catalán

Quisiera comenzar mi exposición sin ningún preámbulo, con la contundencia de las siguientes afirmaciones: no existe ninguna lengua en el mundo que sea uniforme; ninguna cuyos usuarios la empleen siempre del mismo modo; ninguna en que un mismo hablante no disponga de distintos recursos para afrontar las diferentes situaciones en que ha de utilizarla. Querría reforzar la rotundidad de estos juicios con uno más: una lengua uniforme sería una lengua muerta, pues las demás tienen como rasgo obligatorio el de su obligada variación.

Sin embargo, en la falta de uniformidad que tienen las lenguas no vemos los lingüistas un problema para su empleo, pues no se trata de un defecto que tengamos que disimular de algún modo. Por el contrario, esta falta de uniformidad nos permite a los hablantes gozar de la libertad de adscribirnos a un grupo, de afrontar un acto de comunicación de mil diferentes maneras, de ser expresivos... Son hechos que en una visión superficial se tomarían como antieconómicos; y lo serían, ciertamente, si las lenguas redujeran sus funciones a la meramente comunicativa.

Ante esta situación de falta de uniformidad no nos sorprende que unas personas prefieran fijarse en lo que separa su manera de hablar de la de los demás y que otros, en cambio, tengan en cuenta todo aquello que los une. De ahí que unos conciudadanos míos puedan quejarse⁶ por el hecho de que:

la existencia de la lengua leonesa y de una cultura leonesa es evidente, aunque pretenda ocultarse o eliminarse abierta o sibilinamente;

lo que se debe —supongo— a que algunos leoneses empleamos *rebojo* por *pedazo de pan* o *entrar por meter* o *caer por tirar*, o a que unas cuantas personas mayores de mi pueblo puedan decir *dijon* o *trajon* en lugar de *dijeron* o *trajeron*. Por los mismos motivos, un emprendedor maestro de Extremadura se ha dado, con la ayuda de sus hijas, a la tan ardua como inútil tarea de escribir la primera gramática extremeña,⁷ cuyo capítulo inicial se titula *luengahi y comunicación*, que comienza así:

s'a mohtrau científicamenti qu'algunah abih son territorialih y comunican a loh suh semehantih loh arrayuh del su territoriu.

Con mi mayor respeto hacia las personas, alguna responsabilidad debemos tener los profesores de lengua para que puedan escribirse cosas como estas.

6. En *El Adelanto* de Salamanca, 30.9.94, p. 18.

7. P. GONZÁLEZ, M. J. GONZÁLEZ y T. GONZÁLEZ, *Primera gramática extremeña*, Cáceres, Ayuntamiento de Calzadilla, 1995, p. 21.

No me sorprende, —decía—, valorando los dos ejemplos anteriores, que alguien haya querido sacar de quicio la falta de uniformidad, dándole la consideración de auténticas lenguas a lo que son sólo divergencias dialectales. Como, naturalmente, no me puede sorprender lo contrario: que mis amigos argentinos, mexicanos o colombianos piensen que hablan el mismo idioma que yo, aunque, en principio, no seamos capaces de entendernos siempre. No me sorprende que a José Pedro Rona y a los profesores que le acompañaban en sus encuestas por las Tacanas —un territorio de población monolingüe, situado a unos 50 kilómetros de Tucumán— les resultara ininteligible al principio lo que oían decir a sus informantes. No me sorprende, como el propio Rona escribía.⁸

que un mexicano y un paraguayo, o un cubano y un chileno, pertenecientes a los niveles culturales bajos, [no] pudieran comprenderse hablando en sus respectivos dialectos.

No me sorprende no entender, al leer el periódico, a propósito del *cromosoma mitocondrial circular*, qué significa eso de que

una hélice simple es un filamento formado por nucleótidos con una separación constante.

No me sorprende no lograr desentrañar el significado del siguiente pasaje, que encuentro también en un periódico, que:

la generación de las ventajas asociadas a la consecución del mercado interior en modo alguno puede desvincularse del progresivo cumplimiento de las condiciones de convergencia nominal definidas en el tratado de Maastricht y, en especial, de la eliminación de la precariedad que hoy caracteriza a la estabilidad de los tipos de cambio en la región.

Como no me sorprende no entender —me apresuro a aclarar que empleo el verbo en todos sus sentidos— muchas veces a mis propios hijos.

Si casi nada de esto puede sorprenderle a un lingüista es porque parte del hecho de que la falta de uniformidad es connatural con todas las lenguas; lo que puede explicar —no digo justificar— que algunos de los hablantes de una cualquiera de ellas estén dispuestos a forzar sus diferencias para romperla. Las tensiones que con respecto a esto puedan darse en el catalán no resultan, pues, una excepción; por ello, para un romanista las peculiaridades fonéticas, morfológicas o sintácticas de los distintos dominios lingüísticos del catalán, o el hecho de que pueda emplearse en ellos:

glans o *bellotes*
alzina o *carrasca*
figafors o *albacores*,

resultan intrascendentes —intrascendentes desde el punto de vista de la fragmentación lingüística— como lo es que yo emplee una palabra como *rebojos*, que desconoce el noventa y nueve por ciento de los hispanohablantes.

8. J. P. RONA, «El problema de la división del español americano en zonas dialectales», en *Pasado y presente de la lengua española*, Ediciones Cultura Hispánica, Madrid, 1964, p. 215-216.

Para cualquier tipo de discusión —salvo si lo que se pretende es perder el tiempo— es imprescindible contar con una base común dotada de un mínimo rigor científico. Del mismo modo que un físico no puede avenirse a discutir con alguien que parta de que el Sol da vueltas alrededor de la Tierra, no deberíamos los lingüistas perder el tiempo discutiendo algunas explicaciones de alquimia histórica, como las que sustentan en el mozarabismo o en los distintos nombres que se han dado al catalán en el pasado, con el fin de tomarlos como argumentos de la existencia *ex ouo* de distintas lenguas en el dominio del catalán. En casos tales, a la improcedencia en la interpretación de los datos se une la impertinencia de lo que Rafael Sánchez Ferlosio ha llamado la búsqueda del «origen como estigma o signo necesario del destino».

Eso no significa que rehuya colocarme en la vertiente histórica en que podemos situar el problema, siempre que podamos contar con hechos bien establecidos —en sus soluciones y en sus problemas también— por la crítica filológica, como es la existencia a lo largo de la Edad Media de un modelo curialesco de escritura dotado de una extraordinaria uniformidad, en comparación con lo que ocurre con las *escriptas* de las restantes lenguas romances peninsulares. Me refiero sólo a uniformidad de norma, pues es evidente que tras ella se esconden las distintas variedades que debían existir en el ámbito del catalán.

A finales del siglo XV, las obras lexicográficas escritas en Valencia, a pesar de que esta ciudad había sustituido a Barcelona como epicentro de la cultura catalana, muestran una actitud purista acorde con el uso que mantienen ambas ciudades, Barcelona y Valencia, y opuesta, en cambio, a la manera de hablar que pudiera interpretarse como rural. Es la actitud renacentista orientada por «el buen gusto» urbano, en riguroso paralelismo con lo que ocurre por entonces con otras lenguas romances. Me interesa destacar el hecho de que en aquel momento *nacionalitario* de Valencia no se pusiera en duda la existencia de dos focos culturales tan distantes para la búsqueda de una norma común de raíz urbana.

En el siglo XVI, Onofre Pou es plenamente consciente de la existencia de variedades en el dominio del catalán, lo que ejemplifica en su *Thesaurus puerilis* con la comparación entre sus usos gerundenses y los valencianos:

llubins o tremuzos
mongetes o fesols

Pero si a Onofre Pou le consta la variación diatópica, no muestra la menor duda sobre la unidad de la lengua común a valencianos y gironeses. Y, sin embargo, habían comenzado por entonces los momentos difíciles para el catalán.

La decadencia que experimentó en el siglo XVI condujo al triunfo de actitudes fuertemente localistas, que originaron en todas partes que los escritores se separasen del modelo cancelleresco. Lo que, unido a una pérdida progresiva del sentimiento nacional unitario de la comunidad catalanófona, da lugar a que la lengua tuviera desde entonces serios problemas para encontrar la necesaria uniformidad a que fueron sometidas en aquellos momentos otras lenguas de cultura, como el castellano. De ahí que se recurriera a un término como *llemosí* para reconocer por medio de él el origen común de una lengua cuyos hablantes la contemplaban muchas veces desde el prisma de sus diferencias. Pero un observador como Juan de Valdés podía percibir así la situación:⁹

la lengua catalana diz que era antiguamente lemosina [...] la valenciana es tan conforme a la catalana, que el que entiende la una entiende casi la otra, porque la principal diferencia consiste en la pronunciación, que se llega más al castellano y así es más inteligible al castellano que la catalana.

No mejoran las condiciones del catalán durante el siglo XVII y no digamos nada en el XVIII, a partir de la promulgación del *Decreto de Nueva Planta*, en 1716, pues llegó a peligrar su unidad o, lo que es lo mismo, su propia existencia. Es en esa situación en la que Carles Ros i Hebrera publica sus diccionarios valenciano-castellanos con la finalidad de que los valencianos pudiesen aprender el castellano, a la vez que llegar a conocer mejor su propia lengua materna. Si esta obra fue una avanzada de la *Renaixença* lingüística de Valencia, ponía también de manifiesto la actitud disgregadora a que se había llegado, por la pretensión que tenía cada ciudad del ámbito catalán de ser el modelo de «buen hablar». Se trataba de una actitud paralela a la que existía en el castellano, en la búsqueda de un modelo idiomático; pero en el caso del catalán, los problemas políticos y lingüísticos se planteaban con tal exacerbación que hacían que casi peligrara el criterio mismo de lo que se entendía que era una lengua. Para Ros, Valencia era al catalán, lo que Toledo era al castellano: el centro de hablar culto y correcto, a diferencia de lo que ocurría en el resto del territorio, donde la lengua:

hoy día se conserva mal sonante, grosera, isleña y montaraz.

Tratan de ser las anteriores unas rapidísimas pinceladas históricas que pueden servir de muestra del difícil legado que recibieron los hablantes, gramáticos y lexicógrafos, que en los albores de nuestro siglo se plantearon la necesidad de disponer de una norma común. Se entiende por ello la cantidad de sentido común y de capacidad de conciliación que hizo posible que en la actualidad podamos hablar de una lengua catalana, con las variedades —y los nombres correspondientes— que se quiera. Fueron cualidades que hicieron posible que dos de los más grandes monumentos de la lexicografía románica, el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra y el *Diccionari català-valencià-balear* de mossèn Alcover terminaran contando con la misma norma y puedan tomarse en la actualidad como diccionarios complementarios de una lengua que, la llamemos como queramos, pueden enseñarse en la Universidad de Salamanca con el nombre de *catalán*, aunque el profesor que la explique sea valenciano.

A estas alturas de la historia, plantear los asuntos de variación lingüística del catalán como un problema de decisión entre una o varias lenguas no resulta sólo una manera científicamente impropia de presentar las cosas, sino una grave frivolidad de la que además pueden seguirse gravísimos daños. Quiero ser sumamente claro con respeto a esto, porque no se trata de un asunto banal. Hoy sabemos que se da una gran dependencia entre las lenguas y las ideas que los hablantes tienen sobre ellas, de modo que frente a un mundo idílico en que los idiomas pudieran permanecer ajenos a cualquier perturbación externa, contamos con ejemplos suficientes que demuestran lo relacionadas que están las lenguas con los avatares de su historia. Tan fuerte es esta relación que las variedades del danés que se hablaban en el sur de Suecia, a mediados del siglo XVI, se convirtieron en menos de medio siglo en variedades del sueco, al conquistar Suecia lo que es hoy el sur del país; o el noruego, que se toma en la actualidad como una lengua diferente del danés, hasta principios del siglo XIX —en que se consumó la independencia de Noruega— se consideraba un dialecto suyo. Por ello un noruego, un sueco y un danés pueden entenderse hablando cada uno su respectivo idioma —todos ellos proceden en última instancia del escandinavo común—; aunque disponen de normas diferentes de escritura y de pronunciación, pero; sobre todo, tienen la conciencia y el deseo de hablar lenguas distintas.

La idea que los habitantes se hacen sobre su propia lengua condiciona, pues, en gran medida su futuro. Nos consta, por ello, a los hispanohablantes la importancia que tiene para el mantenimiento de la unidad del castellano el consenso de todos los países en que se habla. Del mismo modo, el destino del catalán está en la mano, o, mejor, en las bocas o, mejor aún, en las mentes de todos sus hablantes, no en la búsqueda de mitos interesados; su futuro depende del convencimiento de que para preservarlo es necesario un esfuerzo colectivo, que obliga a adoptar una serie de decisiones técnicas que han de ser amparadas por todos.

Mientras interesadamente algunas personas se complacen en seguir discutiendo sobre si son galgos o podencos, la mayor parte de las lenguas europeas están atareadas en prepararse para el futuro, pues deberán adaptarse a la informatización que se está dando en el seno de nuestra sociedad, si no quieren quedar marginadas. Bernard Quemada no ha querido dejar lugar a dudas con respecto a esto:¹⁰

Desde los orígenes de la humanidad —lo que ocurre incluso en nuestra propia época— han desaparecido millares de lenguas, sin dejar ningún rastro, por no haber podido disponer de escritura. Sabemos también que muchas otras, a pesar de escribirse y de disponer de literatura, han experimentado una fuerte decadencia, por no haberse beneficiado de la imprenta en la época moderna.

Del mismo modo es completamente seguro que las grandes lenguas actuales que no se adapten al tratamiento informático se convertirán, en el plano internacional, en lenguas de segunda o de tercera; y en el plano nacional se verán recortadas en su uso, dentro de algunos sectores en que se emplean en la actualidad.

A un observador ajeno como soy yo —«ajeno» no significa desinteresado, ni desapasionado tampoco— a la realidad del catalán, no le sorprenden los pequeños roces de la realidad. Porque este es un caso en que la razón y la fuerza coinciden. Son la razón y la fuerza nuevos retos que debe afrontar la lengua catalana. No es la mía una afirmación lírica, fruto de la ocasión, hecha para cumplir las reglas del decoro de un acto como el presente, sino el reflejo objetivo de un importante trabajo que se está realizando en el dominio del catalán como preparación para ese futuro que se nos viene encima. Futuro que no se ha de resolver ni en la charla de los cafés ni por medio de las «cartas al director» de los periódicos —y lo dice quien se considera cultivador de lo uno y lo otro—, sino en el concienzudo y diario trabajo, emprendido hace ya bastante tiempo, que ha dado ya importantes frutos. Me refiero:

— En primer lugar, al *Diccionari* del Institut d'Estudis Catalans, continuador del de Fabra, el mejor normativo de cuantos existen en la actualidad para cualquier lengua románica hablada en la Península Ibérica.

— En segundo lugar, al corpus lingüístico de cincuenta millones de ocurrencias, el *Corpus General de Referència de la Llengua Catalana*, que abre importantes posibilidades en este campo de la lexicografía.

— En tercer lugar a la gran cantidad de investigaciones, teóricas, descriptivas, aplicadas, sincrónicas y diacrónicas, que se están realizando sobre el catalán, de las que sería absurdo dar cuenta detallada en esta ocasión. Permítaseme que mi veneración hacia el maestro Coromines me lleve a citar, entre tantos trabajos, sólo su *Onomasticon*.

— En cuarto lugar, al considerable esfuerzo realizado en el campo de la terminología en el ámbito de la lengua catalana.

— Finalmente, a la intención de racionalizar los recursos para el estudio del catalán, para ponerlos a

10. B. QUEMADA, «Les industries de la langue et l'avenir du français», *Actes du Colloque «Les industries de la langue»: Perspectives des années 1990*, París, 1990, p. 23.

disposición de todos los investigadores. De la importancia de esta medida da cuenta la comparación de lo que ocurre, por ejemplo, en el caso del castellano.

Las anteriores son pruebas objetivas del trabajo que se ha realizado, decisivo para afrontar en las mejores condiciones posibles el futuro de la lengua catalana, que no admite comparación con el desarrollo sobre otras lenguas españolas. Ese trabajo es el resultado del esfuerzo, de la inteligencia y de la imaginación de lo que ahora se llama *sociedad civil*. Ha sido un esfuerzo amparado por distintas instituciones, de las que voy a hacer referencia sólo a dos, sin que ello excluya el protagonismo que han tenido otras: me refiero a las universidades catalanas y al *Institut d'Estudis Catalans*. Gracias a ellos tienen hoy ya más peso los pasos dados con la mirada puesta en el futuro, que los que es necesario seguir dando.

Parlament de l'Il·lm. Sr. Manuel Castellet,
president de l'Institut d'Estudis Catalans

Com a president de l'Institut d'Estudis Catalans i amfitrió en aquest acte acadèmic de reconeixement de la unitat de la llengua catalana. És en veritable sinceritat que els manifesto la meua satisfacció per haver pogut contribuir a la celebració d'un acte com aquest que hem convocat conjuntament l'Institut Joan Lluís Vives i l'Institut d'Estudis Catalans.

Un acte que reflecteix, sense dubte, la voluntat de l'Institut d'Estudis Catalans de manifestar-se i actuar dant de les diverses circumstàncies que afecten la societat actual i molt especialment tota la comunitat de llengua catalana.

Això forma part —no crec que calgui insistir-hi— de l'exercici de responsabilitats que té l'Institut en l'àmbit de la llengua d'acord amb el *corpus* legislatiu vigent. Les manifestacions dels filòlegs romanistes de diverses èpoques i països representants avui aquí per Giuseppe Tavani i José Antonio Pascual, als quals agraeixo la seva presència i les seves magnífiques intervencions i la coincidència de criteri i de convenciment de les institucions acadèmiques i molt especialment de les universitats i l'Institut d'Estudis Catalans ens han portat a la redacció de la declaració que tot seguit llegiré i que serà signada pels senyors següents: el senyor Antoni Caparrós, rector de la Universitat de Barcelona; el senyor Pedro Ruiz, rector de la Universitat de València; el senyor Carles Solà, rector de la Universitat Autònoma de Barcelona; el senyor Jaume Pagès, rector de la Universitat Politècnica de Catalunya; el senyor Llorenç Huguet, rector de la Universitat de les Illes Balears; el senyor Andrés Pedreño, rector de la Universitat d'Alacant; el senyor Enric Argullol, rector de la Universitat Pompeu Fabra; el senyor Francesc Romero, rector de la Universitat Jaume I; el senyor Josep Nadal, rector de la Universitat de Girona; el senyor Jaume Porta, rector de la Universitat de Lleida; el senyor Joan Martí, rector de la Universitat Rovira i Virgili; el senyor Miquel Gassiot, rector de la Universitat Ramon Llull; el senyor Gabriel Ferraté, rector de la Universitat Oberta de Catalunya i per mi mateix com a president de l'Institut d'Estudis Catalans.

Pel reconeixement de la unitat de la llengua catalana

29 de maig de 1996

Davant les diferents manifestacions entorn de la unitat de la llengua catalana que s'han produït recentment, i a l'inici d'una nova situació política a l'Estat espanyol, els sotasignats volem manifestar públicament la convicció que en qüestions de llengua és convenient que l'acció política estigui d'acord amb el coneixement científic. En conseqüència, demanem al Govern de l'Estat i als de les comunitats autònomes implicades un reconeixement de la unitat de la llengua catalana, que estén el seu territori de Salses a Guardamar de Segura i de Fraga a Maó i l'Alguer, amb les conseqüències d'ordre pràctic que se'n deriven raonablement. En aquest sentit, volem destacar:

— la necessitat d'establir formes de col·laboració intercomunitària que permetin dotar de coherència els diversos processos de normalització, a fi d'aconseguir la integració i la cohesió de la comunitat lingüística. Això, sens perjudici de la denominació de *valencià* que rep també la llengua catalana al País Valencià;

— la necessitat de mantenir una sola normativa lingüística per a la varietat escrita que integri aportacions del valencià i de les modalitats illenques, com ha estat pràctica habitual de l'Institut d'Estudis Catalans i de totes les universitats. Qualsevol atemptat contra aquesta necessitat s'hauria de considerar com una manca del respecte i la protecció de què han d'ésser objecte totes les llengües de l'Estat segons l'article 3.3 de la Constitució espanyola.

Així mateix, entenent que la preservació i la promoció de les diverses llengües territorials són també una qüestió d'estat, els sotasignats demanem al Govern espanyol i al Congrés dels Diputats que, d'acord amb les comunitats autònomes implicades, emprenguin les iniciatives necessàries perquè el reconeixement de la unitat de la llengua catalana i el referent legal normatiu siguin recollits en el corpus jurídic de manera inequívoca i amb caràcter fonamental.

Institut d'Estudis Catalans, 29 de maig de 1996

Il·lm. Sr. Manuel Castellet i Solanas
 President de l'Institut d'Estudis Catalans

Excm. i Magfc. Sr. Carles Solà i Ferrando
 Rector de la Universitat Autònoma de Barcelona

Excm. i Magfc. Sr. Josep M. Nadal i Farreras
 Rector de la Universitat de Girona

Excm. i Magfc. Sr. Fernando Romero Subirón
 Rector de la Universitat Jaume I

Excm. i Magfc. Sr. Jaume Pagès Fita
 Rector de la Universitat Politècnica de Catalunya

Excm. i Magfc. Sr. Miquel Gassiot i Matas
 Rector de la Universitat Ramon Llull

Excm. i Magfc. Sr. Pedro Ruiz Torres
 Rector de la Universitat de València

Excm. i Magfc. Sr. Andrés Pedreño Muñoz
 Rector de la Universitat d'Alacant

Excm. i Magfc. Sr. Antoni Caparrós i Benedicto
 Rector de la Universitat de Barcelona

Excm. i Magfc. Sr. Llorenç Huguet i Rotger
 Rector de la Universitat de les Illes Balears

Excm. i Magfc. Sr. Jaume Porta Casanellas
 Rector de la Universitat de Lleida

Excm. i Magfc. Sr. Enric Argullol i Murgadas
 Rector de la Universitat Pompeu Fabra

Excm. i Magfc. Sr. Joan Martí i Castell
 Rector de la Universitat Rovira i Virgili

Excm. i Magfc. Gabriel Ferraté i Pascual
 Rector de la Universitat Oberta de Catalunya

Paraules del M. H. Sr. Joan Reventós,
president del Parlament de Catalunya

No vull que aquests mots de cloenda facin ombra a tot el que ja han dit els oradors que m'han precedit en l'ús de la paraula ni molt menys a la declaració de la unitat de la llengua catalana que han signat el president de l'Institut d'Estudis Catalans, els rectors de les Universitats de les Illes Balears, de la Comunitat Valenciana i de Catalunya.

Tan sols vull saludar la celebració d'aquest acte i ressaltar-ne l'esperit d'afirmació serena del fet de la unitat de la llengua catalana i a la vegada d'exigència constructiva a tots els poders públics responsables del seu reconeixement polític i jurídic. És un signe d'esperança per al nostre futur col·lectiu que les institucions més representatives de la nostra comunitat científica no defugegin les seves responsabilitats cíviques i assumeixin en conseqüència un paper actiu i positiu en qüestions centrals i en moments delicats.

Tinc la convicció que la declaració avui aprovada serà un punt de referència obligat per als poders públics i contribuirà a impulsar —espero que de manera irreversible— el ple coneixement de la unitat de la llengua catalana.

Els animo, doncs, a perseverar en el seu exemple de compromís cívic i en el seu esforç per superar el divorci entre raó científica i acció política. Si així ho fan, mereixeran el reconeixement de tots els que creiem en l'obstinada presència de la demagògia en el progrés de la raó i de les llums.

Moltes gràcies. S'aixeca l'acte.